



قدرت، ثروت، منزلت و قشر بندی اجتماعی

از صدر اسلام (عصر نبوی)

(این اثر از رساله دکتر زاهدیه تقوی به بار احمادی سرکار خانم دکتر شهلا بختیاری گرفته شده است)

تألیف

دکتر زاهدیه تقوی - دکتر شهلا بختیاری

اعضای هیئت علمی دانشگاه الزهراء (س)



دانشگاه الزهراء

قدرت، ثروت، مترت و قشر بندی اجتماعی در صدر اسلام (عصر نبوی)

تألیف: دکتر هدیه تقوی - دکتر شهلا بختیاری (اعضای هیئت علمی دانشگاه الزهراء (س))

ناشر: دانشگاه الزهراء (س)

طراح جلد: مسان پارسا

طراح صفحه: مؤسسه فنی چکاد

کارگاه چاپ و صحافی: هنرگاه

نوبت چاپ: اول / بهار ۱۳۹۳

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۴۷۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۱۱۴-۵۵-۴

مراکز پخش:

ونک، دانشگاه الزهراء (س) / تلفن: ۸۵۶۹۲۷۶۹ - ۸۰۴۸۹۳۱

میدان انقلاب، پاساژ ایران، طبقه اول، پلاک ۶۱، نشر دانا

تلفن: ۹۱۲۱۶۲۶۲۷۷-۶۶۵۷۴۷۸۱

وبگاه فروش اینترنتی: <http://research.alzahra.ac.ir>

سرشناسه: تقوی، هدیه، ۱۳۵۳

عنوان و نام پدیدآور: قدرت، ثروت، منزلت و قشر بندی اجتماعی در صدر اسلام (عصر نبوی) / هدیه تقوی، شهلا بختیاری.

مشخصات ظاهری: ۳۲۹ ص.

مشخصات نشر: تهران: دانشگاه الزهراء (س)، انتشارات ۱۳۹۹.

وضعیت فهرست نویسی: فیا

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۱۱۴-۵۵-۴

یادداشت: کتاب حاضر در اصل رساله مولف در مقطع دکتری است.

موضوع: Islam - Saudi Arabia - Social aspects - History

موضوع: اسلام - عربستان سعودی - جنبه های اجتماعی - تاریخ

موضوع: Social classes - Saudi Arabia - History

موضوع: طبقات اجتماعی - عربستان سعودی - تاریخ

موضوع: Social classes - Religious aspects - Islam

موضوع: طبقات اجتماعی - جنبه های مذهبی - اسلام

شناسه افزوده: دانشگاه الزهراء (س)، انتشارات

شناسه افزوده: بختیاری، شهلا، ۱۳۴۹ -

رده بندی کنگره: DS۲۴۴/۵۲

شناسه افزوده: Alzahra University press

شماره کتاب شناسی ملی: ۶۱۵۲۱۱۳

رده بندی دیویی: ۹۵۳/۸۰۳

فهرست مطالب

۷	پیش‌گفتار.....
۹	مقدمه.....
۱۲	منابع تاریخ اجتماعی جزیره العرب.....
۱۶	منابع ادبی - اجتماعی تاریخ.....
۲۱	فصل اول: ادبیات نظری و مفهومی.....
۲۱	مقدمه.....
۲۲	۱-۱: قشریندی اجتماعی از دیدگاه ماکس وبر.....
۲۶	۱-۲: قشریندی اجتماعی از دیدگاه نظریه پردازان ساختارگرایی.....
۲۸	۱-۳: نظریه گروه‌های منزلتی وارنر.....
۳۰	۱-۴: مفهوم‌شناسی قشریندی اجتماعی.....
۳۳	۱-۵: مفهوم‌شناسی قدرت.....
۳۴	۱-۶: مفهوم‌شناسی ثروت.....
۳۴	۱-۷: مفهوم‌شناسی منزلت.....
۳۷	فصل دوم: اقشار اجتماعی در جزیره العرب پیشا و پسائسلامی.....
۳۷	مقدمه.....
۳۸	۲-۱: اقشار اجتماعی در منطقه حجاز.....
۳۸	۲-۱-۱: رؤسا و شیوخ قبایل.....
۴۰	۲-۱-۲: اشراف.....
۴۱	۲-۱-۲-۱: اشراف تباری.....
۴۳	۲-۱-۲-۲: اشراف فرهنگی.....
۴۵	۲-۱-۲-۳: اشراف اقتصادی.....
۴۷	۲-۱-۲-۴: اشراف نظامی.....
۴۸	۲-۱-۳: صاحبان حرف.....
۴۹	۲-۱-۴: فقرا و ضعفا.....
۵۰	۲-۱-۵: بردگان.....
۵۲	۲-۲: اقشار اجتماعی در منطقه شمال جزیره العرب پیش از اسلام.....
۵۵	۲-۳: اقشار اجتماعی در منطقه جنوب جزیره العرب پیش از اسلام.....

- ۲-۴: گروه‌های اجتماعی در عصر نبوی ۵۸
 ۲-۴-۱: رده‌های ایمانی ۵۹
 ۲-۴-۱-۱: مؤمنین ۶۰
 ۲-۴-۱-۲: مسلمین ۶۳
 ۲-۴-۱-۳: فاسقین ۶۵
 ۲-۴-۱-۴: منافقین ۶۷
 ۲-۴-۱-۲: اهل کتاب ۷۰
 ۲-۳-۲: رده‌های غیر ایمانی ۷۵

فصل سوم: قدرت و قشر بندی اجتماعی در جزیره العرب پیشا و پسالاسلامی ۸۱

- مقدمه ۸۱
 ۳-۱: قدرت در منطقه حجاز ۸۲
 ۳-۱-۱: سیادت در قبایل بدوی ۸۲
 ۳-۱-۲: سیادت در قبایل حضری ۸۵
 ۳-۲: قدرت در منطقه شمالی جزیره العرب قبل از اسلام ۹۰
 ۳-۳: قدرت در منطقه جنوبی جزیره العرب قبل از اسلام ۹۳
 ۳-۴: توزیع قدرت در عصر نبوی ۱۰۰
 ۳-۳-۱: مفهوم شناسایی قدرت واحد ۱۰۰
 ۳-۳-۲: مؤلفه‌های قدرت سیاسی از نگاه قرآن ۱۰۲
 ۳-۳-۲-۱: مالکیت مطلق ۱۰۳
 ۳-۳-۲-۲: مالکیت مردمی ۱۰۴
 ۳-۳-۲-۳: حق مداری ۱۰۴
 ۳-۳-۲-۴: هدایت محوری ۱۰۶
 ۳-۳-۲-۵: امانتداری حاکم ۱۰۷
 ۳-۳-۳: تشکیل حاکمیت دینی در مدینه ۱۰۸
 ۳-۴: مقایسه تطبیقی سیادت در جزیره العرب قبل و بعد از اسلام ۱۱۶

فصل چهارم: ثروت و قشر بندی اجتماعی در جزیره العرب پیشا و پسالاسلامی ۱۱۹

- مقدمه ۱۱۹
 ۴-۱: نظام اقتصادی در جزیره العرب قبل از اسلام ۱۲۰
 ۴-۱-۱: اقتصاد تولیدی ۱۲۰
 ۴-۱-۱-۱: کشاورزی ۱۲۱
 ۴-۱-۱-۲: دامداری ۱۲۵
 ۴-۱-۱-۳: صنایع دستی ۱۲۶
 ۴-۲: اقتصاد پولی ۱۲۹
 ۴-۲-۱: کنز (پول راکد) ۱۳۰
 ۴-۲-۲: تجارت ۱۳۱
 ۴-۲-۳: سرمایه ربوی ۱۳۸
 ۴-۳: اقتصاد توزیعی ۱۴۰
 ۴-۳-۱: توزیع مزارع و باغات در جزیره العرب قبل از اسلام ۱۴۰
 ۴-۳-۲: تملک بر چاه‌های آب ۱۴۴

۱۴۶	۳-۳-۴: توزیع درآمدها.....
۱۴۸	۴-۴: تأثیر توزیع ثروت بر قشربندی اجتماعی در جزیره العرب قبل از اسلام.....
۱۵۱	۴-۵: سبک زندگی اقشار اجتماعی در جزیره العرب قبل از اسلام.....
۱۵۷	۴-۶: نظام اقتصادی و گروه‌های اجتماعی در عصر نبوی.....
۱۵۷	۱-۶-۴: اقتصاد تولیدی.....
۱۵۷	۱-۱-۶-۴: کشاورزی.....
۱۵۹	۲-۱-۶-۴: صنایع دستی.....
۱۶۱	۳-۱-۶-۴: اهمیت کسب و کار.....
۱۶۴	۲-۶-۴: اقتصاد پولی در عصر نبوی.....
۱۶۴	۱-۲-۶-۴: تأسیس بیت‌المال.....
۱۶۵	۲-۶-۴: تحریم کنز.....
۱۶۶	۱-۲-۶-۴: تحریم ربا.....
۱۶۸	۴-۱-۶-۴: تجارت.....
۱۷۰	۵-۲-۶-۴: تدبیر و تحریم معاملات اقتصادی.....
۱۷۱	۷-۴: اقتصاد تو می در عصر نبوی.....
۱۷۲	۱-۷-۴: اصل خ مالک.....
۱۷۲	۲-۷-۴: اخذ وجوهات ذهب.....
۱۷۳	۱-۲-۷-۴: اخذ زکات و نحوه توزیع آن در جامعه.....
۱۷۴	۲-۲-۷-۴: خمس و موارد مصرف.....
۱۷۵	۳-۲-۷-۴: سیاست‌های تشویقی پیامبر (ص) جهت گردش ثروت در جامعه.....
۱۷۸	۳-۷-۴: درآمدهای جامعه عصر نبوی و نحوه توزیع آن.....
۱۷۸	۱-۳-۷-۴: غنایم جنگی.....
۱۸۰	۳-۳-۷-۴: جزیه.....
۱۸۷	فصل پنجم: منزلت و قشربندی اجتماعی در جزیره‌الیه پیش از پیدایش و پیدایش اسلام.....
۱۸۷	مقدمه.....
۱۸۸	۱-۵: معیارهای منزلتی و قشربندی اجتماعی در جامعه عرب پیشااسلامی.....
۱۸۸	۱-۱-۵: نسب.....
۱۸۹	۱-۱-۱-۵: سلسله مراتب نسبی در ساختار اجتماعی عرب پیشااسلامی.....
۱۸۹	۱-۱-۱-۵: اشراف و بزرگان.....
۱۹۰	۲-۱-۱-۵: کنیز زادگان.....
۱۹۱	۳-۱-۱-۵: موالی.....
۱۹۳	۴-۱-۱-۵: بردگان.....
۱۹۴	۲-۱-۱-۵: اهمیت نسب در مناسبات اجتماعی پیشااسلامی.....
۱۹۷	۲-۱-۵: حسب.....
۱۹۸	۱-۲-۵: بخشش و جود.....
۲۰۱	۲-۱-۵: امانتداری.....
۲۰۲	۳-۱-۵: وفاداری.....
۲۰۳	۴-۱-۵: سنت جوار.....
۲۰۴	۵-۱-۵: مهمان‌نوازی.....
۲۰۶	۶-۱-۵: فصاحت و بلاغت.....

۲۰۹	۵-۱-۲-۷: شجاعت و سلحشوری
۲۱۳	۵-۲: مفاخره
۲۱۵	۵-۳: منافره
۲۱۷	۵-۴: تأثیر حسب و نسب بر پایگاه اجتماعی افراد پیش از اسلام
۲۲۲	۵-۵: به حاشیه راندن مفاخرات نسبی در قرآن
۲۲۴	۵-۱-۵: حفظ حدود نسب در قرآن
۲۲۸	۵-۶: منزلت و قشربندی اجتماعی در عصر نبوی
۲۲۸	۵-۶-۱: کرامت انسانی در قرآن و سیره پیامبر ﷺ
۲۳۱	۵-۶-۲: ایمان و عمل صالح در قرآن و سیره نبوی
۲۳۴	۵-۷: گروه‌های منزلتی در عصر نبوی
۲۳۵	۵-۶-۲-۱-۱: صالحان
۲۴۶	۵-۶-۲-۲: گروه‌های غیرمنزلتی در عصر نبوی
۲۴۶	۵-۶-۲-۱-۲: غافلان
۲۴۷	۵-۶-۲-۱-۳: فاسقان
۲۴۹	۵-۶-۲-۱-۴: ظالمین
۲۵۱	۵-۶-۲-۲-۴: طغیانگران
۲۵۹	نتیجه
۳۲۱	منابع

پیش-گفتار

تحقیق و پژوهش در حوزه تاریخ اجتماعی و توجه به حضور و نقش مردم به عنوان یکی از مهم‌ترین نیروهای محرک تاریخ در عین سودمندی و جذابیت، دشواری‌هایی نیز به همراه دارد. مسیری که تاریخ تاکنون طی کرده نباید به عنوان حواشی و رخداد‌های سیاسی و بهداشتی بیش از حد به نقش حاکمان در جوامع مختلف بوده است. این نگرش از گذشته تاکنون در رویکرد غالب مورخان و پژوهشگران به تاریخ محرز بوده و سبب کم‌توجهی به نقش مردم در تاریخ شده است. همین امر، پژوهش در حوزه تاریخ اجتماعی را به خصوص در مورد جوامع گذشته که امکان انجام تحقیقات میدانی درباره آن‌ها وجود ندارد، با دشواری‌هایی مواجه کرده است. چنین مشکلاتی برای تحقیق در تاریخ اجتماعی عرب قبل از اسلام و اوایل دوره اسلامی که کتابت و ثبت مکتوب وجود نداشت، دوچندان شده است. به رغم تنوع متون تاریخی و ادبی درباره منطقه حجاز قبل از اسلام، اطلاعات موثق و دست اول در مورد مناطق شمال و جنوب جزیره العرب به ویژه در حوزه تاریخ اجتماعی کم است. با اینکه در منطقه جنوب کتیبه‌های باستانی که مبین تاریخ و تمدن این سرزمین است وجود دارد، جز تحقیقات معدودی از خاورشناسان، تحقیق و پژوهش چندانی در مورد آن‌ها صورت نگرفته است. به همین سبب، اطلاعات تاریخ اجتماعی و فرهنگی این سرزمین و حتی منطقه حجاز را باید در متون پیرامونی تاریخ به خصوص متون ادبی و جغرافیایی جست‌وجو کرد. نگارنده نیز تلاش نموده با مراجعه به متون پیرامونی در خلال اشعار، امثال، توصیف مکان‌های جغرافیایی و... بر لایه‌های اجتماعی و فرهنگی و اقتصادی که در ایجاد قشربندی اجتماعی در جامعه مؤثر بودند، دست یابد و اثر حاضر را به علاقه‌مندان این حوزه تقدیم نماید.

این مهم در سایه راهنمایی‌های استاد فرزانه جناب آقای دکتر علی محمد ولوی محقق شد. اهتمام ایشان در هدایت دانشجویان به سمت وسوی مطالعات بینارشته‌ای و روشنمند، این فرصت را برای بنده نیز فراهم آورد تا پژوهش و تحقیقی مختصر در این زمینه انجام دهم. بهره‌مندی از

نکته‌سنجی، دقت نظر و ظرافت‌های عالمانه این استاد بزرگوار روشنی‌بخش مسیر علمی بنده در بیش از یک دهه شاگردی در محضر ایشان بوده است. از تمامی زحمات این استاد بزرگوار سپاسگزارم و برای ایشان طول عمر باعزت آرزو مند. همچنین از استاد ارجمند سرکار خانم دکتر بختیاری که با خلوص نیت و حمایت معنوی در انجام این پژوهش دشواری‌های مسیر را برایم آسان کردند، صمیمانه تشکر و قدردانی می‌کنم.

www.ketab.ir